

О.В. Тягло, д-р філос. наук

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСВІТНЯ ІННОВАЦІЯ

Логіка традиційно становить важливе підґрунтя загальної підготовки правника або правоохоронця. Без будь-якого перебільшення можна стверджувати: людина, котра не здатна точно аналізувати складну інформацію, висувати вірогідні і в той же час сміливі версії подій, перевіряти їх, відшукувати хибу в своїх міркуваннях або влучно критикувати опонента, не досягне успіху в царині юриспруденції.

Якою мірою викладання логіки в вищій школі України відповідає вимогам сьогодення?

На це запитання навряд чи можна дати беззаперечно позитивну відповідь.

Учбові плани з логіки традиційно спрямовувались на вироблення вмінь точно формулювати свої думки та здійснювати дедукцію з наперед заданих висновків. Іншим видам міркувань, котрі мають на меті здобуття якісно нового знання, вміння критично аналізувати наявну інформацію та захищати власну позицію в суперечці з авторитетним опонентом, достатньої уваги не приділялось.¹ Прагнення до формальної точності, як правило, перемагало практичну значущість учбового матеріалу, приклади часто-густо вкрай слабо пов'язувались з розв'язанням професійних задач.² Це не виглядає випадковим, адже логіка мала відігравати роль однієї з служниць тоталітарної ідеології.

У тоталітарній державі, що спирається на примус силою, готовність беззаперечно сприймати та точно виконувати будь-які накази партійного керівника виявляється життєво важливою рисою менталітету. Тут дореч-

¹ Інтерес до таких матеріалів відроджується. Про це свідчить, наприклад, відтворення одним з центральних філософських журналів праці С.І. Поварніна, котру вперше було оприлюднено ще в 1918 році! Див.: Поварнин С. Спор. О теории и практике спора // Вопросы философии. 1990. №3. Проте в поширених підручниках такі матеріали ще й дотепер не знайшли відповідного місця.

² Типовим тут є перенесення з підручника в підручник тривіального прикладу "поспішного узагальнення", пов'язаного з кольором лебедів: "Усі лебеді білі..." Порівн.: Челпанов Г.И. Учебник логики. М., 1946. С.100; Гетманова А.Д. Логика. М., 1986. С.168 та ін.

но згадати кредо одного з героїв “Колгоспу тварин” Дж. Оруела: “*Коли товариш Наполеон так каже, то так і мусить бути...*” У вільному демократичному світі, навпаки, на перше місце виходить вміння критично оцінювати інформацію, відрізнити істину від хиб, самостійно виробляти рішення та обстоювати в суперечці власну думку. Отже, на шляху розбудови демократичної правової держави¹, формування менталітету її свідомого громадянина суттєві трансформації викладання логіки не тільки перспективні, а й необхідні як засіб здійснення бажаних змін.

Актуальність звернення до нових шляхів формування логічного мислення визначається й потребою залучення нашої країни до світового освітнього простору, де сьогодні популярності набрали курси неформальної логіки та критичного мислення.² Можна стверджувати, що асиміляція цих курсів, збагачення національних освітніх традицій їх здобутками - необхідна умова найширшої “конвертованості” українського диплому.

Далі подається стаття американського філософа та логіка Марка А.Ноттурно (нар.1953 р.). Він - учень всесвітньо відомого мислителя сера Карла Р.Поппера (1902-1994). Зараз д-р Ноттурно є директором Попперівського проекту в Центрально-Європейському університеті (Будапешт, Угорщина).

Стаття д-ра Ноттурно є, як мені здається, першою публікацією не тільки в Україні, а й в інформаційному просторі всієї СНД, що вводить читача в коло принципів проблем критичного мислення. Автор аналізує інноваційну природу критичного мислення на тлі традиційних логічних студій, визначає його специфіку порівняно з захисним та політичним мисленням, розглядає особливості процедури експертизи з точки зору мислителя-критика. Цих пунктів досить, щоб досягнути статус критичного мислення як справжньої освітньої інновації, котра відповідає потребам демократизації пост-тоталітарного суспільства і має вагу в професійній освіті юриста та правоохоронця.

¹ Див.: Конституція України. К.,1996. Ст.1.

² See, e.g.: Fogelin R.J. Understanding arguments. An introduction to informal logic. N.Y.e.a.. 1978; Copi I.M., Burgess-Jackson K. Informal logic. New Jersey, 1996; Brown N.M., Keeley S.M. Asking the right question: A guide to critical thinking. N.Y.,1990; Chaffee J. Thinking critically. N.Y.,1988; Kelley D. The art of reasoning. N.Y.,1988; Moore B.N., Parker R. Critical thinking: Evaluating claims and arguments in everyday life. Mountain View, Ca.,1989; Ruggerio V.R. Beyond feelings: A guide to critical thinking. N.Y.,1995; Salmon M.N. Introduction to logic and critical thinking. N.Y.,1989 etc.

Але щоб зрозуміти статтю д-ра Ноттурно до кінця, слід взяти до уваги її концептуальне підґрунтя, зокрема попперівську концепцію фаллібілізму (від англ. fallibility - здатність бути хибою)..

Поппер уявляє зростання наукового знання як рух від менш правдоподібного знання до знання більш правдоподібного, але досягнення абсолюту або навіть “зерняток” абсолютної істини мислитель ясно заперече. Це відбувається тому, що не відкидаючи можливості існування абсолютної істини, він не припускає її досягнення або, точніше, ідентифікації - навіть тоді, коли її буде досягнуто. Маючи на меті пояснити свою думку, Поппер наводить таку аналогію.

Статус істини в її об'єктивному розумінні та її роль у пізнанні слід порівняти з верхівкою гори, котра майже постійно прихована у хмарах. Альпініст, що прагне дістати цієї верхівки, не лише стикається з труднощами на своєму шляху, але й не в змозі навіть довідатись, чи дістав він її, адже через густу завісу хмар йому не до снаги відрізнути головну верхівку від другорядних. Проте це не впливає на об'єктивне існування головної верхівки. І коли альпініст каже: “Я маю певні сумніви стосовно того, чи дістав я головної верхівки”, - у такий спосіб він визнає її об'єктивне існування. Адже припущення помилки або сумніви неможливі без ідеї об'єктивної істини, котру ми можемо і не досягти. Отже, резюмує Поппер, ми шукаємо істину, але не маємо змоги ідентифікувати її; у нас немає критерію істини, проте є критерій просування до неї.¹ У такий спосіб він дистанціюється не лише від наївного реалізму, але й від чистого скептицизму, для якого не тільки поняття абсолютної істини, а і можливість просування до неї позбавлені сенсу.

“Наука є погрішимогою, адже наука - справа рук людини”², так Поппер висловив кредо розвиненої ним концепції.

Теза щодо погрішимості будь-якого наукового знання здається такою, що суперечить теорії та практиці юриспруденції, котра вимагає досягнення остаточного вироку за формулою “або істина, або хиба”. Тут справді є тема для дискусії, проте зараз занурюватися в неї навряд чи доречно. Досить зауважити, що суперечність може бути позірною остільки, оскільки попперівська методологія зорієнтована на пізнання, котре ґрунтується на досягненні емпіричних фактів. Такого роду пізнавальний про-

¹ Див.: Поппер К. Логика и рост научного знания. М., 1983. С.342.

² Див.: Поппер К. Вказ. тв. С.387; Современная западная философия. Словарь. М., 1990. С. 236.

цес має вагу в юриспруденції, але не вичерпує її специфіки та методологічного інструментарію цілком.

Разом з тим фаллібілізм є необхідним елементом методології правової теорії і практики, адже він постійно застерігає від хитких версій та сумнівних вироків. Останнє не виглядає зайвим, оскільки помилкові судові вирокі не є винятком (наприклад, за даними російського академіка Кудрявцева, наведеними в "Русских ведомостях" від 13 лютого 1997 року, тільки за останнє десятиріччя кількість помилкових вироків з вищою мірою покарання становить близько тридцяти відсотків від загальної кількості).

У повній відповідності з концепцією фаллібілізму та принципами критичного мислення статтю Марка А. Ноттурно слід розглядати як предмет конструктивного критичного аналізу, який має покласти початок широкому обговоренню проблеми трансформації логічної підготовки через поєднання здобутків національної традиції та залучення кращого світового досвіду.

М.А. Ноттурно, д-р філософії

РОЗУМ І ДОВІРА: МЕТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ І АВТОРИТЕТ*

"Звернення до авторитету експертів не можна ані вибачити, ані захистити. Його слід, навпаки, визнати тим, чим воно насправді є - інтелектуальною модою".

"Все навчання на університетському рівні (а коли є можливість, то і раніше) має бути тренуванням і заохоченням критичного мислення"

Карл Поппер.¹

Спочатку я маю зауважити, що розглядаю обрані питання - аргумент від авторитету та мету критичного мислення - у попперіанській перспективі.** В її межах не існує такої речі, як індуктивна логіка; найкраще знання за своєю внутрішньою сутністю припускає спростування (is inherently fallible); будь-яке твердження ніколи не буде виправдане або доведене як остаточна істина. Взнявши це до уваги, багато з того, що я маю сказати, можна зрозуміти як пояснення ролі, котру логічні аргументи, критичне мислення та авторитет відіграють в науці і в нашому

¹ Перший епіграф взято з праці К.Поппера "Міф концептуального каркасу"[1,р.X], а другий - з його праці "Нормальна наука та її загрози"[2,р.53].